Ο OCTAVE MERLIER (1897 - 1976) ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥ ΣΤΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Μὲ τὸν θάνατο τοῦ Γάλλου ὁμότιμου καθηγητῆ Octave Merlier (24. 7. 1976) ἡ νεοελληνικὴ φιλολογικὴ ἐπιστήμη ἔχασε ἕναν ἀπὸ τοὺς ἀξιολογώτερους ἐκπροσώπους της καὶ ἡ νεοελληνικὴ λογοτεχνία ἕναν ἀπὸ τοὺς δοκιμότερους μεταφραστές της. Διότι ὁ Merlier προώθησε σημαντικὰ στὴν πατρίδα του τὴν καλλιέργεια τῶν νεοελληνικῶν φιλολογικῶν σπουδῶν, ἐνῶ μὲ τὶς μεταφράσεις ἑλληνικῶν λογοτεχνικῶν ἔργων ποὺ φιλοτέχνησε στὴ μητρική του γλώσσα καὶ μὲ τὰ ἀξιόλογα μελετήματά του ἔκαμε γνωστὰ πολλὰ κείμενα τῆς λογοτεχνίας μας στὴ χώρα του καὶ γενικότερα στὸ γαλλόφωνο ἀναγνωστικὸ κοινὸ καὶ ἀποσαφήνισε μὲ ἐνδιαφέρουσες παρατηρήσεις πολλὰ ἐπιμέρους ζητήματα τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας.

* * *

Ὁ Ὀκτάβιος Merlier γεννήθηκε στὸ Roubaix τῆς Γαλλίας τὸ 1897. Παράλληλα μὲ τὴν γαλλικὴ καὶ τὴν λατινικὴ γλώσσα καὶ φιλολογία, τὰ νεοελληνικὰ γράμματα ἄρχισε νὰ τὰ σπουδάζῃ στὴν Σορβόννη ἀπὸ τὸ ἔτος 1919, ὅταν τὴν ἕδρα τῆς νεοελληνικῆς γλώσσας καὶ φιλολογίας κατεῖχε ὡς ἐντεταλμένος καθηγητὴς ἕνας ἄλλος ὀνομαστὸς νεοελληνιστὴς καὶ φιλέλληνας, ὁ Hubert Pernot (1870 - 1946), ποὺ συνέχιζε τὴν παράδοση τοῦ θεμελιωτῆ τῶν νεοελληνικῶν φιλολογικῶν σπουδῶν στὴν Γαλλία Émile Legrand (1841 - 1901). Στὸ φιλολογικὸ περιβάλλον τοῦ Pernot[1], ὁ Merlier γνώρισε τὴν Ἑλληνίδα βοηθὸ τοῦ δασκάλου του Μέλπω Λογοθέ-

1. Γιὰ τὸν ὁποῖο ἔγραψε καὶ ἐκτενὲς εἰδικὸ ἄρθρο (Octave Merlier, Ὁ δάσκαλός μου, «Νέα Ἑστία», ἔτος ΚΑ' - 1947, τόμ. 42, τεῦχ. 491 [Ἀφιέρωμα στὸν Hubert Pernot], Ἀθῆναι, Χριστούγεννα 1947, σσ. 2 - 14).

τη, ποὺ ἀργότερα ἔγινε γυναίκα του καὶ συνέβαλε ἀποφασιστικὰ στὴν ἐξοικείωσή του μὲ τὴ νεοελληνικὴ πραγματικότητα (πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωή).

Μετὰ ἀπὸ ὀλιγόχρονη θητεία (1923 - 1924) σὲ Λύκειο τῆς Χάβρης, ὁ Merlier τὸ 1925 ἔρχεται στὴν Ἀθήνα, γιὰ νὰ διδάξη στὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτοῦτο, ὡς διάδοχος τοῦ Louis Roussel (1881 - 1971)[1]. Τὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτοῦτο δὲν ἦταν τότε ἀνεξάρτητο ἵδρυμα, ἀλλὰ ὑπαγόταν στὴν Γαλλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολή. Κάτω ἀπὸ τὴν φωτισμένη διεύθυνση τοῦ Merlier τὸ Ἰνστιτοῦτο γρήγορα ἀρχίζει νὰ ἀκτινοβολῆ. Τὰ τμήματά του πολλαπλασιάζονται καὶ οἱ μαθητές του πληθαίνουν. Ὥσπου τὸ ἔτος 1939 τὸ ἵδρυμα ἀνεξαρτητοποιεῖται ἀπὸ τὴν Γαλλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολὴ καὶ ἔτσι, σιγὰ-σιγὰ, ἀρχίζει νὰ διαδραματίζη ἰδιαίτερα εὐεργετικὸ ρόλο στὴν σύγχρονη ἑλληνικὴ πνευματικὴ κίνηση καὶ ζωή. Μὲ τὴν βοήθεια τῆς γυναίκας του, στὴν Ἀθήνα ὁ Merlier ἤρθε σὲ ἐπαφὴ μὲ πρόσωπα καὶ πράγματα καὶ γνώρισε δημιουργοὺς καὶ ἔργα, ὁρισμένα ἀπὸ τὰ ὁποῖα θὰ τὸν ἀπασχολήσουν ὡς τὶς παραμονὲς τοῦ θανάτου του.

Μὲ τὴν ἔκρηξη τοῦ Β΄ Παγκ. Πολέμου ὁ Merlier ἐπιστρατεύεται στὴν Ἑλλάδα καὶ μετὰ τὴν κάμψη καὶ ὑποδούλωση τῆς χώρας του (Μάιος τοῦ 1940) συνδέεται μὲ τὴν ἀντιστασιακὴ ὀργάνωση τοῦ στρατηγοῦ De Gaule, τὴν ὁποία ἀντιπροσωπεύει στὴν χώρα μας κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς γερμανικῆς κατοχῆς. Τὸ 1941 συλλαμβάνεται ἀπὸ τὴν Γκεστάπο, ἀλλὰ σύντομα τὸν ἀφήνουν ἐλεύθερο. Μὲ διαταγὴ ὅμως τοῦ Γάλλου ναυάρχου Fr. Darlan μεταφέρεται στὸ Βισύ, γιὰ νὰ ἐξορισθῆ μέσα στὸν ἴδιο χρόνο στὸ Aurillac τῆς κεντρικῆς Γαλλίας, ὅπου, παράλληλα μὲ τὴν ἀντιστασιακὴ δράση του, συνεχίζει τὶς μελέτες του πάνω σὲ προσφιλῆ του νεοελληνικὰ φιλολογικὰ θέματα (βλ. παρακάτω).

Στὴν Ἀθήνα ὁ Γάλλος πατριώτης καὶ φιλέλληνας ἐπέστρεψε τὸ 1945, γιὰ νὰ ἀναλάβη τὴν διεύθυνση τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου. Τὴν θέση αὐτὴ διατηρεῖ ὡς τὸ 1961, ἐνῶ τὰ δέκα τελευταῖα χρόνια τῆς ἐπαγγελματικῆς του σταδιοδρομίας τὰ περνάει στὴν πατρίδα του, διδάσκοντας νεοελληνικὴ γλώσσα καὶ φιλολογία ὡς καθηγητὴς στὸ πανεπιστήμιο τοῦ Aix-en-Provence. Μετὰ τὴν συνταξιοδότησή του (1972) καὶ ὡς τὸν θάνατό του ἔζησε μὲ τὴν γυναίκα του στὴν Ἀθήνα, ὅπου δραστηριοποιήθηκε μὲ ἰδιαίτερη ἔνταση πρὸς κάθε φιλολογικὴ κατεύθυνση (ἐρευνητική, μεταφραστική, ἐκδοτική).

---

1. Μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ θανάτου του (17. 3. 1971) ἔγραψε γι' αὐτὸν στὸ «Βῆμα» τῆς 18. 4. 1971, σ. 4: Octave Merlier, Λουῒ Ρουσσέλ: Ὁ ρηξικέλευθος λάτρης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας (= "Études Néo - Helléniques", τόμ. III (1971 - 1972), σσ. 7 - 11: Louis Roussel (1881 - 1971)· στὶς σσ. 11 - 13: Notice Bio - Bibliographique, ἀπὸ τὴν κόρη του Madeleine Roussel).

* * *

Πολλοὶ εἶναι οἱ κύκλοι τῶν ἑλληνικῶν φιλολογικῶν θεμάτων ποὺ ἑλκύουν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὴν προσοχὴ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Merlier καὶ στοὺς ὁποίους ἀφιερώνει τὶς ἐρευνητικὲς καὶ μεταφραστικὲς δυνάμεις του. Ἡ νεοελληνικὴ γλώσσα, ἡ ἑπτανησιακὴ λογοτεχνία (ἰδίως ὁ Σολωμὸς καὶ τὰ ἔργα του, ὁ Βαλαωρίτης), οἱ νεώτεροι ἐκπρόσωποι τῶν γραμμάτων μας (Παλαμᾶς, Σικελιανός, Παπαδιαμάντης, Καζαντζάκης), οἱ σύγχρονοι ποιητὲς καὶ πεζογράφοι (λ.χ. τὸ λογοτεχνικὸ ἔργο τοῦ Γιώργου Σεφέρη καὶ τὰ διηγήματα τοῦ Πέτρου Χάρη), συγκεντρώνουν τὶς προτιμήσεις του καὶ γίνονται ἀντικείμενο μακροχρόνιων καὶ πολλαπλῶν φροντίδων του.

Ἡ ἀποτίμηση τῆς προσφορᾶς τοῦ Merlier στὰ νεοελληνικὰ γράμματα, ποὺ ἐπιχειρεῖται παρακάτω, γίνεται ὄχι κατὰ τὴν ἀξιολογικὴ προτεραιότητα τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, μὲ τὸ ἔργο τῶν ὁποίων ἀσχολήθηκε ὁ Γάλλος φιλόλογος, ἀλλὰ κατὰ τὴν χρονολογικὴ σειρὰ ποὺ ἐμφανίσθηκαν οἱ ἐργασίες του. Ἡ δομὴ δηλαδὴ τῆς μελέτης αὐτῆς εἶναι θεματικὴ -χρονολογική. Καὶ ἡ προτίμηση εἶναι νομίζω αἰτιολογημένη: ἔχουμε κάθε φορὰ συγκεντρωμένες τὶς δραστηριότητες τοῦ Merlier στὸ εἰδικὸ θέμα καὶ αὐτὸ ἀποσαφηνίζει καλύτερα τὴν συμβολή του.

Ἀπὸ τὸν κατάλογο τῶν φιλολογικῶν ἐργασιῶν τοῦ Merlier ποὺ ἀκολουθεῖ παραλείπονται ὁρισμένα πρωτότυπα ἔργα του (ὅπως λ.χ. τά: *Athènes moderne*, Paris, "Les Belles Lettres", 1930. –*La Grèce de 1934*, ποὺ δημοσιεύθηκε στὸ περιοδικὸ "Revue de Paris", τεῦχος 15. 7. 1934), ἐπειδὴ νομίζω ὅτι δὲν ἔχουν ἄμεση σχέση μὲ τὸ ἀντικείμενο τῆς ἐργασίας αὐτῆς.

* * *

Οἱ πρῶτοι καρποὶ ἀπὸ τὶς μεταφραστικὲς καὶ ἐρευνητικὲς προσπάθειες τοῦ Merlier πάνω στὰ νεοελληνικὰ κείμενα ἀρχίζουν νὰ ἐμφανίζωνται ἀπὸ τὸ ἔτος 1930, πέντε δηλαδὴ χρόνια μετὰ τὴν ἄφιξή του στὴν Ἑλλάδα.

1. Πρῶτα - πρῶτα μεταφράζει ποιήματα τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ (1859 - 1943), τὸν ὁποῖο ὁ Merlier γνώριζε προσωπικά. Ἔτσι, στὸ παρισινὸ περιοδικὸ "Revue de l' Enseignement Français hors de France" (τεῦχ. Δεκ. - Ἰαν. 1930, σσ. 1 - 4) δημοσιεύει μεταφράσεις τοῦ ποιήματος «Ἀνατολὴ» ["Orient"] (ἀπὸ τὴν συλλογὴ *Οἱ καημοὶ τῆς Λιμνοθάλασσας*, 1912), τῶν ἀριθμῶν 7, 8, 22 καὶ 39 ἀπὸ τὴν συλλογὴ *Ἴαμβοι καὶ Ἀνάπαιστοι* (1897), καὶ σχετικὸ μὲ τὰ ποιήματα αὐτὰ σημείωμα[1]. Τὸν ἴδιο χρόνο δημοσιεύεται

1. Γιὰ τὶς μεταφράσεις αὐτὲς βλ. Γ. Κ. Κατσίμπαλη, Βιβλιογραφία Κ. Παλαμᾶ, «Νέα

στὸ περιοδικὸ τοῦ Καΐρου "Semaine Égyptienne" (τεῦχος τῆς 15. 4. 1930) μετάφρασή του τῶν ἀριθμῶν 3, 9, 10 καὶ 23 ἀπὸ τὴν ἴδια ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ Παλαμᾶ *[Iambes et Anapestes]*[1].

Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ σημειώνω ὅτι ὁ Merlier μετέφρασε ἀργότερα καὶ ἄλλα ποιήματα τοῦ Παλαμᾶ. Ἔχουμε λ.χ. μιὰ μετάφραση τῶν ἀριθμῶν 1, 4 καὶ 9 ἀπὸ τοὺς *Ἰάμβους καὶ Ἀναπαίστους*, δημοσιευμένη στὸ περιοδικὸ «Ἑλληνίς» (ἔτος 16, τεῦχ. Ἀπριλίου 1936, σ. 82)[2], καὶ μία ἄλλη τοῦ ποιήματος «Ἡ Ξενητεμένη» ["L' Exilée"] (ἀπὸ τὴν συλλογὴ *Τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου*, 1892), ποὺ δημοσιεύθηκε στὸ περιοδικὸ "Les Balkans" (τεῦχος Σεπτεμβρίου 1936, σσ. 65 - 69) καὶ ξανατυπώθηκε τὸν ἑπόμενο χρόνο στὸ περιοδικὸ "L' Hellénisme Contemporain" (χρόνος 2, τεῦχ. Μαρτίου 1937, σσ. 361 - 365)[3].

2. Συνεχίζοντας τὴν γόνιμη παράδοση τῶν μεγάλων Γάλλων νεοελληνιστῶν, ὁ Merlier ἐνδιαφέρθηκε (ὅπως, ἄλλωστε, καὶ οἱ σύγχρονοί του André Mirambel (1900 - 1970), μαθητὴς τοῦ Γιάννη Ψυχάρη, καὶ Roger Milliex) γιὰ τὴ νεοελληνικὴ γλώσσα καὶ μελέτησε ὁρισμένα προβλήματά της. Κατὰ τὴν περίοδο λ.χ. ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ ἐδῶ (1930 κἑ.) δημοσιεύει στὸ περιοδικὸ "Bulletin de Correspondance Hellénique" (ἔτος 55, 1931, I, 207 - 228) τὴ μελέτη "Le remplacement du datif par le génitif en grec moderne" (Ἡ ἀντικατάσταση τῆς δοτικῆς ἀπὸ τὴν γενικὴ στὴ νέα ἑλληνικὴ γλώσσα).

Ἡ νεοελληνικὴ γλώσσα ἀπασχολεῖ τὸν Merlier ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του καὶ τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴν διάδοση καὶ ἐμπέδωσή της καὶ στὸ ἐξωτερικὸ τὸν ὁδηγεῖ στὸ νὰ μεταφράσει στὰ γαλλικὰ (μαζὶ μὲ τὸν Fernand Duisit)[4] τὴ *Μικρὴ Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ* τοῦ Μανόλη Τριανταφυλλίδη (1883 - 1959). Ἡ μετάφραση αὐτή, ποὺ ἐκδόθηκε τὸ 1975 ἀπὸ τὸ Ἵδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη[5], κυκλοφόρησε ἀρχικὰ (1966) σὲ πο-

---

Ἑστία», τόμ. 34, τεῦχ. 397 [Ἀφιέρωμα στὸν Παλαμᾶ], Ἀθῆναι, Χριστούγεννα 1943 (= αὐτοτελὴς ἔκδοση: Γ. Κ. Κατσίμπαλη, Βιβλιογραφία Κωστῆ Παλαμᾶ. Ἐκδόσεις καὶ δημοσιεύματα. Ἑλληνικὴ Ἐκδοτικὴ Ἑταιρεία Α. Ε., Ἀθήνα 1943), ἀριθ. 3312 καὶ Μ. Β. Σακελλαρίου, Octave Merlier, «Νέα Ἑστία», τόμ. 100 (1976), σ. 1090.

1. Γιὰ τὴ μετάφραση τῶν παραπάνω ποιημάτων ἀπὸ τοὺς *Ἰάμβους καὶ Ἀναπαίστους* βλ. Γ. Κ. Κατσίμπαλη, ὅ. π., ἀντίστοιχα, ἀριθ. 3314.

2. Βλ. Γ. Κ. Κατσίμπαλη, ὅ. π., ἀντίστοιχα, ἀριθ. 3337.

3. Βλ. Γ. Κ. Κατσίμπαλη, ὅ. π., ἀντίστοιχα, ἀριθ. 3340. Τὴν ἴδια μετάφραση ἐξέδωσε καὶ αὐτοτελῶς: C. Palamas L' Exilée. Traduit du grec par Octave Merlier. Éditions "Flamma", Athènes 1936 (βλ. Ἑλένης Πολίτου - Μαρμαρινοῦ, Ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς καὶ ὁ γαλλικὸς παρνασσισμός. (Συγκριτικὴ φιλολογικὴ μελέτη), Ἀθῆναι 1976, σ. 402, σημ. 1).

4. Γιὰ τὸν Fernand Duisit (1895 - 1968) βλ. τὴ νεκρολογία τοῦ Merlier στὸ περιοδικὸ "Revue des Études Néo - Helléniques", τόμ. I (1968), σ. 3.

5. Manolis A. Triandaphyllidis Petite Grammaire du Grec Moderne. Traduit par Fer-

λυγραφημένη ἔκδοση.

Οἱ σχετικὲς μελέτες τοῦ Γάλλου νεοελληνιστῆ σὲ πρωιμότερα ἑλληνικὰ κείμενα (λ.χ. ὁρισμένα ἄρθρα του ποὺ δημοσιεύθηκαν σὲ διάφορα ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ κατὰ τὰ ἔτη 1930, 1933 καὶ 1934 γιὰ τὴν γλώσσα τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου[1], τοῦ ὁποίου τὸ 1942 ὁ ἐξόριστος Merlier κυκλοφόρησε στὸ Aurillac γαλλικὴ μετάφραση: *Le Quartième Evangile*)[2], μαρτυροῦν τὴν γενικότερη φιλολογική του συγκρότηση καὶ τὴν ἐξοικείωσή του μὲ εὐρύτερα κεφάλαια τῆς ἑλληνικῆς γραμματείας.

3. Στὴν προσπάθεια τοῦ Γάλλου νεοελληνιστῆ νὰ τοποθετήση στὴν ὀρθὴ ἐπιστημονική του βάση τὸ πρόβλημα τῆς μελέτης τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη (1851 - 1911) καὶ νὰ γνωρίση στὸ γαλλόφωνο ἀναγνωστικὸ κοινὸ τὴν ἀφηγηματικὴ πεζογραφία τοῦ μεγάλου διηγηματογράφου, ἐντάσσονται οἱ παρακάτω ἐρευνητικὲς καὶ μεταφραστικὲς ἐργασίες του.

Ἀρχικὰ συγκεντρώνει πληροφορίες, δίνει διαλέξεις στὸ ἐξωτερικό[3], καὶ ἐκδίδει τὴν ἀλληλογραφία του, μὲ πρόλογο καὶ πλούσιο φιλολογικὸ ὑπομνηματισμὸ (185 γράμματα τοῦ Παπαδιαμάντη —ποὺ ἀπευθύνονται στὸν πατέρα του, στὴ μητέρα του, στὶς ἀδελφές του καὶ στὸν Γιάννη Βλαχογιάννη— καὶ πρὸς τὸν Παπαδιαμάντη, τῆς περιόδου 1871 - 1910, καί, σὲ ἐπίμετρο, ἀλληλογραφία τοῦ πατέρα του)[4]. Τὸν ἴδιο χρόνο (1934), ἄλλωστε, ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις "Les Belles Lettres", κυκλοφόρησε μία πρώτη ἐπιμελημένη συλλογή του ἀπὸ ἑπτὰ διηγήματα τοῦ Παπαδιαμάντη σὲ γαλλικὴ μετάφραση[5]. Τὶς σελίδες 7 - 11 τοῦ βιβλίου καλύπτει μιὰ ἐμπεριστατωμένη εἰσαγωγὴ τοῦ Merlier γιὰ τὴν ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Παπαδιαμάντη

---

nand Duisit et Octave Merlier. Θεσσαλονίκη 1975 (Ἀριστοτέλειον Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης, Ἰνστιτοῦτον Νεοελληνικῶν Σπουδῶν, Ἵδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη).

1. Πρβλ. καὶ τὴ μελέτη: Octave Merlier, Langue et exégèse néo - testamentaire. La péricope de la femme adultère, «Ἀφιέρωμα στὴ μνήμη τοῦ Μανόλη Τριανταφυλλίδη», Θεσσαλονίκη 1960, σσ. 553 - 561.

2. Βλ. σχετικὰ Μ. Β. Σακελλαρίου, ὅ. π., σ. 1090.

3. Βλ. Γ. Κ. Κατσίμπαλη, Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης. Πρῶτες κρίσεις καὶ πληροφορίες. Βιβλιογραφία, Τυπογραφεῖο «Ἑστία», Ἀθήνα 1934, ἀριθ. 501.

4. Α. Παπαδιαμάντη Γράμματα. Μὲ πρόλογο καὶ σημειώσεις Octave Merlier. Βιβλιοπωλεῖον Ἰωάννου Ν. Σιδέρη, ἐν Ἀθήναις 1934 (Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων, 68)· βλ. Γ. Κ. Κατσίμπαλη, Συμπλήρωμα Βιβλιογραφίας Α. Παπαδιαμάντη, Τυπογραφεῖο «Ἑστία», Ἀθήνα 1938, ἀριθ. 12. Στὸν ἀριθμὸ 67 τῆς βιβλιογραφίας αὐτῆς ἀναγραφὴ τῶν βιβλιοκρισιῶν γιὰ τὸν Πρόλογο τοῦ Merlier.

5. Skiathos, île grecque. Nouvelles par A. Papadiamandis, traduites du grec et préfacées par Octave Merlier. Société d' édition "Les Belles Lettres", Paris 1934 (Collection de l' Institut Néo - Hellénique de l' Université de Paris)· βλ. Γ. Κ. Κατσίμπαλη, ὅ. π., ἀριθ. 16 καὶ Γ. Βαλέτα, Παπαδιαμάντης. Ἡ ζωὴ - Τὸ ἔργο - Ἡ ἐποχή του. Φιλολογικὴ μελέτη βραβευ-

("Alexandre Papadiamandis. Sa vie et son œuvre")[1]. Ἀκολουθοῦν οἱ μεταφράσεις τῶν διηγημάτων: «Ἡ Φόνισσα», «Ὄνειρο στὸ κῦμα», «Ἐξοχικὴ Λαμπρή», «Ἡ νοσταλγός», «Ἡ τελευταία βαπτιστική», «Ὁ γάμος τοῦ Καραχμέτη», «Ἡ Φαρμακολύτρια».

Ὀκτὼ ἄλλα διηγήματα τοῦ Παπαδιαμάντη («Ὀλόγυρα στὴ λίμνη», «Τὰ ρόδινα ἀκρογιάλια», «Ἔρωτας στὰ χιόνια», «Ρεμβασμὸς τοῦ Δεκαπενταύγουστου», «Ὑπὸ τὴν βασιλικὴν δρῦν», «Ἡ Γλυκοφιλοῦσα», «Γουτοῦ Γουπατοῦ», «Ὁ Καλούμπας»), μεταφρασμένα στὰ γαλλικὰ ἀπὸ τὸν Merlier, μὲ σύντομο πρόλογο καὶ ἐκτενέστερη εἰσαγωγή, ἐκδόθηκαν στὴν Ἀθήνα τὸ 1965[2]. Χαρακτηριστικὸ τῆς ἔκδοσης αὐτῆς εἶναι ὅτι ὁ Γάλλος μεταφραστὴς σὲ κάθε διήγημα προτάσσει σχετικὸ κατατοπιστικὸ σημείωμα, γιὰ τὴν ἐπαρκέστερη ἐνημέρωση τοῦ ξένου ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ[3].

Μὲ τὰ παραπάνω αὐτοτελῆ ἔργα[4], καὶ παράλληλα μὲ τὶς βιβλιογραφικὲς ἐργασίες ποὺ ἀφιέρωσαν στὸν ἴδιο συγγραφέα οἱ Γ. Κ. Κατσίμπαλης, Γ. Βαλέτας καὶ Γ. Ι. Φουσάρας[5], ὁ Merlier ἐνίσχυσε ἀποτελεσματικὰ τὶς ἔρευνες γύρω ἀπὸ τὴν ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Παπαδιαμάντη καὶ προετοίμασε τὸ ἔδαφος γιὰ πολλὲς ἑρμηνευτικὲς ἐργασίες ποὺ ἀκολούθησαν[6].

4. Ἀπὸ τὸ 1944 ὁ Merlier ἐγκαινιάζει στὸ Aurillac μιὰ σειρὰ ἐργασιῶν του ἀφιερωμένων στὸ ἔργο τοῦ Ἄγγελου Σικελιανοῦ (1884 - 1951). Ἐκεῖ μεταφράζει τὰ *Ἀκριτικά. (1941 - 1942)*, ποὺ εἶχαν κυκλοφορήσει στὴν Ἀθήνα τὸ 1942 σὲ 100 ἀντίτυπα γραμμένα μὲ τὸ χέρι τοῦ ποιητῆ καὶ μὲ ξυλογραφίες τοῦ Σπύρου Βασιλείου[7]. Ἡ μετάφραση τοῦ Merlier κυκλοφό-

---

μένη ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Μυτιλήνη 1940, σ. 276 (= Τὰ Ἅπαντα τοῦ Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη. Ἐπιμέλεια Γ. Βαλέτα, τόμ. 6, ἐκδ. οἶκος Βίβλος, [Ἀθῆνα] 1955, σ. 369).

1. Στὸν ἀριθμὸ 66 τῆς παραπάνω βιβλιογραφίας τοῦ Γ. Κ. Κατσίμπαλη ἀναγραφὴ τῶν βιβλιοκρισιῶν γιὰ τὴν Εἰσαγωγὴ τοῦ Merlier.

2. Alex. Papadiamandis Nouvelles. Traduites du grec et présentées par Octave Merlier. Athènes 1965.

3. Περισσότερα στοιχεῖα γιὰ τὴν ἔκδοση αὐτὴ βλ. στὴν βιβλιοκρισία τῆς Βικτωρίας Χασιώτη («Ἑλληνικά», τόμ. 21 (1968), σσ. 479 - 480).

4. Ὁ Merlier ἀφιέρωσε στὸν Παπαδιαμάντη καὶ ἄλλες μικρότερες συμβολὲς (βλ. λ.χ. Γ. Κ. Κατσίμπαλη, ὅ. π., ἀριθ. 68 καὶ "Bulletin Analytique de Bibliographie Hellénique" 1969, ἀριθ. 0318) ἢ ἔκρινε ἐργασίες ἄλλων γιὰ τὸν Παπαδιαμάντη (βλ. Γ. Κ. Κατσίμπαλη, ὅ. π., ἀριθ. 65).

5. Βλ. Π. Δ. Μαστροδημήτρη, Εἰσαγωγὴ στὴ νεοελληνικὴ φιλολογία. Δεύτερη ἔκδοση. Ἐκδόσεις Παπαζήση, Ἀθήνα 1976, σσ. 187 - 188.

6. Γιὰ τὴν προσφορὰ τοῦ Merlier στὴν ἔρευνα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Παπαδιαμάντη βλ. Γ. Βαλέτα, ὅ. π., σσ. 276 καὶ 369, 310 - 311 καὶ 12, ἀντίστοιχα, καὶ passim (ἰδίως σ. 410 τοῦ τόμου 6 τῶν *Ἁπάντων* τοῦ Παπαδιαμάντη).

7. Βλ. Γ. Κ. Κατσίμπαλη, Βιβλιογραφία Α. Σικελιανοῦ, Ἑλληνικὴ Ἐκδοτικὴ Ἑταιρεία Α. Ε., Ἀθήνα 1946 (-= Ἑταιρείας Λευκαδικῶν Μελετῶν: Σικελιανός 1884 - 1951. Βίος, ἔργα, ἀνθολογία, κριτικές, εἰκόνες, βιβλιογραφία. Σύνθεση - Ἐπιμέλεια Γεράσιμος Γρηγόρης. Ἀθῆναι 1971, σ. 198), ἀριθ. 13.

ρησε τὸ 1944[1] σὲ περιορισμένον ἀριθμὸ ἀντιτύπων, ποὺ μοιράστηκαν δωρεὰν (ἡ λογοκρισία τοῦ Βισὺ εἶχε ἀπαγορεύσει τὴν διάθεσή τους ἀπὸ τὰ βιβλιοπωλεῖα). Ἕνα ἀπὸ τὰ λιγοστὰ αὐτὰ ἀντίτυπα ἔλαβε ὁ Γάλλος ποιητὴς Paul Éluard (1895 - 1952) καὶ ἔγραψε τότε γράμμα στὸν Σικελιανό. Στὴν δημοσίευση τῆς γαλλικῆς μετάφρασής του, ὁ Merlier παρακινήθηκε ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἀνάγνωσή της δημιούργησε αἰσθήματα ἐνθουσιασμοῦ καὶ συγκίνησης στοὺς Γάλλους ἀγωνιστὲς ποὺ τὴν ἄκουσαν[2]. Τὴν ἴδια μετάφραση ἀνατύπωσε ὁ Merlier τὸ 1946 —μετὰ δηλαδὴ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδας καὶ τὴν ἐπιστροφή του στὴν Ἀθήνα—, μὲ τὶς ξυλογραφίες τοῦ Βασιλείου ἀπὸ τὴν πρώτη ἑλληνικὴ «χειρόγραφη ἔκδοση» καὶ μὲ τὴν προσθήκη μιᾶς σύντομης εἰσαγωγῆς[3], καὶ πάλι τὸ 1960, μαζὶ μὲ τὴ μετάφραση τῆς τραγωδίας τοῦ Σικελιανοῦ *Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ*[4] (γράφτηκε τὸ 1947 καὶ ἐκδόθηκε τὸ 1950 στὸν δεύτερο τόμο τῆς *«Θυμέλης»*, τὸν ὁποῖο προλογίζει ἐπίσης ὁ Merlier[5]). Τέλος, λίγα χρόνια ἀργότερα, ὁ Γάλλος νεοελληνιστὴς ἐξέδωσε μετάφραση τῆς τραγωδίας τοῦ Σικελιανοῦ *Σίβυλλα* (γράφτηκε τὸ 1940 καὶ πρωτοδημοσιεύθηκε στὸν τόμο 35 (1944) τῆς «Νέας Ἑστίας», σὲ συνέχειες), μὲ σύντομο σημείωμα γιὰ τὸν ποιητὴ

---

1. A. Sikélianos Serment sur le Styx. (1941 - 1942). Cinq poèmes grecs traduits et présentés par Octave Merlier. Aurillac, Poirier - Bottreau Éditeur, 1944. Γιὰ τὴν ἔκδοση αὐτή, στὴν ὁποία προτάσσονται ἐκτενῆ προλεγόμενα τοῦ μεταφραστῆ (σσ. 7 - 29) βλ. Γ. Κ. Κατσίμπαλη, ὅ. π. (= τόμος Ἑταιρείας Λευκαδικῶν Μελετῶν, σ. 200), ἀριθ. 43.

2. Οἱ παραπάνω πληροφορίες γιὰ τὴ μετάφραση τοῦ Merlier κλπ. ἀπὸ τὸ ἄρθρο τοῦ Μ. Β. Σακελλαρίου, ὅ. π., σ. 1090.

3. Le Serment sur le Styx. Cinq poèmes de Sikélianos (1941 - 1942). Bois de Spyro Vassiliou. Traduction d' Octave Merlier. Icaros, [Athènes] 1946 (Collection de l' Institut Français d' Athènes, 3). Γιὰ τὴν ἔκδοση αὐτὴ βλ. Γ. Κ. Κατσίμπαλη, Βιβλιογραφία Σικελιανοῦ. (Συμπλήρωμα), «Νέα Ἑστία», τόμ. 52, τεῦχ. 611 [Ἀφιέρωμα στὸν Ἄγγελο Σικελιανό], Ἀθῆναι, Χριστούγεννα 1952, σ. 219 (= αὐτοτελὴς ἔκδοση: Τυπογραφεῖο Σεργιάδη, Ἀθήνα 1952, σ. 4, = τόμος Ἑταιρείας Λευκαδικῶν Μελετῶν, σ. 242), ἀριθ. 1374.

4. Sikélianos Poèmes Akritiques * La mort de Digénis. Tragédie. Adaptation française par Octave Merlier. Bois de Spyro Vassiliou. Athènes 1960. Ἐπαναλαμβάνονται, δηλαδή, καὶ στὴν ἔκδοση αὐτὴ οἱ ξυλογραφίες τοῦ Βασιλείου (καὶ, φυσικά, τὰ ἐκτενῆ προλεγόμενα τῶν προηγούμενων ἐκδόσεων: τοῦ 1944 καὶ τοῦ 1946). Σχετικὰ μὲ τὴν δεύτερη μετάφραση τοῦ παραπάνω βιβλίου, ἀναφέρω ἐδῶ ὅτι ἀποσπάσματα τοῦ ἴδιου ἔργου τοῦ Σικελιανοῦ (τῆς τραγωδίας *Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ*), σὲ γαλλικὴ μετάφραση τοῦ O. Merlier, δημοσιεύθηκαν στὸ Ἀφιέρωμα «Ἄγγελος Σικελιανὸς» τῆς «Νέας Ἑστίας» (βλ. προηγούμενη ὑποσημείωση), σσ. 202 - 205.

5. Βλ. Γ. Κ. Κατσίμπαλη, ὅ. π., σσ. 218 (= 3, = 241), ἀντίστοιχα, ἀριθ. 1372. Ἂς σημειωθῆ ὅτι καὶ οἱ τρεῖς τόμοι τῆς *«Θυμέλης»* (ὅπου συμπεριλήφθηκαν τὰ θεατρικὰ ἔργα τοῦ Σικελιανοῦ, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν τραγωδία *Ὁ Χριστὸς στὴ Ρώμη*, 1946) ἐκδόθηκαν στὴ σειρὰ τῶν ἐκδόσεων τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου (Collection de l' Institut Français d' Athènes) μὲ τὴν φροντίδα τοῦ Merlier (βλ. Θεοδώρου Ξύδη, Ἄγγελος Σικελιανός. Ἴκαρος, [Ἀθήνα 1973], σ. 16. Γιὰ τὸ βιβλίο τοῦ Ξύδη, ἐξάλλου, βλ. Octave Merlier, En lisant l' "Anghélos Sikélianos" de Théodore Xydis, "Études Néo - Helléniques", τόμ. III (1971 - 1972), σσ. 41 - 47).

καὶ ἀνάλυση τοῦ δράματος[1].

Προκειμένου γιὰ τὶς παραπάνω μεταφράσεις παρατηρῶ ὅτι —ὅπως συνέβη, ἄλλωστε, καὶ μὲ τὶς μεταφράσεις τῶν διηγημάτων τοῦ Παπαδιαμάντη, ὅπου ὁ ξένος μεταφραστὴς ἔπρεπε νὰ μεταφέρη στὴν γλώσσα του τὴν ἐκφραστικὴ γοητεία τῶν κειμένων ποὺ μετέφραζε— ὁ Merlier, γνωρίζοντας στὴν ἐντέλεια τὴν ἑλληνικὴ γλώσσα καὶ τὴν δομή της, μπόρεσε νὰ ἀποδώση στὰ γαλλικὰ τὶς ἀποχρώσεις (ἄλλοτε πληθωρικὲς καὶ ἄλλοτε μυστικὲς ἢ κρυπτικὲς) τοῦ λυρικοῦ λόγου τοῦ Σικελιανοῦ.

Παράλληλα μὲ τὶς γαλλικὲς μεταφράσεις ἔργων τοῦ Σικελιανοῦ, μὲ τὶς ὁποῖες συνετέλεσε ἰδιαίτερα στὴν διάδοση ἑνὸς δυσπρόσιτου ἔργου στὸ ξένο ἀναγνωστικὸ κοινό, ὁ Merlier ἐνδιαφέρθηκε ἐξίσου καὶ γιὰ τὴν δημοσίευση τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Σικελιανοῦ (γράμματα τοῦ Σικελιανοῦ καὶ πρὸς τὸν Σικελιανό), ὥστε νὰ γίνουν περισσότερο γνωστὲς οἱ σχέσεις τοῦ Ἕλληνα ποιητῆ μὲ τοὺς ξένους ἀλληλογράφους του καὶ νὰ διευκρινισθοῦν ὁρισμένες πτυχὲς τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου του. Ἔτσι στὸ περιοδικὸ "Études Néo - Helléniques" (ὁ τόμος I (1968) κυκλοφόρησε ὡς "Revue des Études Néo - Helléniques") δημοσιεύθηκαν ἀπὸ τὸν Merlier καὶ ἀπὸ συνεργάτες του γράμματα —τοῦ Ἄγγελου Σικελιανοῦ, τῆς πρώτης γυναίκας του Εὔας Palmer - Σικελιανοῦ (1874 - 1952) καὶ διαφόρων ἄλλων προσώπων— τῆς περιόδου 1916 - 1951[2], ἐνῶ ἔμεινε δυστυχῶς ἡμιτελὴς ἡ ἐργασία: Sikélianos: Correspondance avec Gabriel Boissy. Présentation par O. Merlier. Τὴν ἐργασία αὐτὴ εἶχε ἀναγγείλει ὁ Merlier στὸν τελευταῖο τόμο (V, 1974 - 1975) τοῦ παραπάνω περιοδικοῦ, ἀνάμεσα σὲ ἄλλες ποὺ ἑτοίμαζε καὶ ποὺ θὰ συμπεριλαμβάνονταν στὴν γνωστὴ σειρά: "Connaissance de la Grèce. Collection créée en 1961", τῆς ὁποίας διευθυντὴς ἦταν ὁ ἴδιος.

Ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Σικελιανοῦ (1951) ὁ Merlier πραγματοποίησε στὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτοῦτο μιὰ μικρὴ «Ἔκθεση Σικελιανοῦ», ὅπου συγκεντρώθησαν ὁρισμένα προσωπικὰ ἀντικείμενα, ἐκδόσεις ἔργων, εἰκόνες, φωτογραφίες κλπ. ἐνθύμια τοῦ Ἕλληνα ποιητῆ.

5. Τὸ 1951 ὁ Merlier ἐκδίδει μετάφραση τῆς *Ἀσκητικῆς (Salvatores Dei)* τοῦ Νίκου Καζαντζάκη (1883 - 1957): *Ascèse - Salvatores Dei.* Tra-

1. Sikélianos Sibylla. Tragédie. Présentée et interprétée par Octave Merlier ("Études Néo - Helléniques", τόμ. II (1969 - 1970), σσ. 169 - 255).

2. Hélène Papanicolaou, Éva Sikélianos d' après son autobiographie. Analyse de ses lettres à Anghélos Sikélianos de 1935 à 1951, "Revue des Études Néo - Helléniques", τόμ. I (1968), σσ. 263 - 311. —Gisèle le Crocq, Lettres d' Éva et d' A. Sikélianos à Philéas Lebesgue, "Études Néo - Helléniques", τόμ. II (1969 - 1970), σσ. 37 - 65. —Octave Merlier, La correspondance Édouard Schuré - Sikélianos, αὐτόθι, σσ. 69 - 112. —Τοῦ ἴδιου, Trois lettres d' Éva Palmer à Sikélianos, αὐτόθι, σσ. 115 - 119.

duit et présenté par Octave Merlier. Athènes 1951 (Collection de l' Institut Français d' Athènes). Τὸ σημαντικὸ αὐτὸ ἔργο ὁ Γάλλος νεοελληνιστὴς προλόγισε μὲ ἕνα ἀξιόλογο κείμενο. Ἔκτοτε ὁ πρόλογος τοῦ Merlier, μεταφρασμένος στὰ ἑλληνικά, γνώρισε πολλὲς ἀναδημοσιεύσεις[1].

6. Μὲ τὴν εὐκαιρία τῶν 75 χρόνων ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ Ἀριστοτέλη Βαλαωρίτη (1824 - 1879), τὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτοῦτο τῶν Ἀθηνῶν ὀργάνωσε μία «Ἔκθεση Βαλαωρίτη», τῆς ὁποίας ὁ Merlier, ὡς διευθυντὴς τοῦ Ἱδρύματος, τὸ 1956 ἐξέδωσε τὸν «Κατάλογο», σὲ γαλλικὴ καὶ ἑλληνικὴ γλώσσα (Institut Français d' Athènes: *Exposition Valaoritis.* Athènes 1956). Τὸν ἴδιο χρόνο καὶ μὲ τὴν ἴδια εὐκαιρία ὁ Γάλλος φιλέλληνας δημοσίευσε, σὲ αὐτοτελῆ ἔκδοση πάλι τοῦ Ἰνστιτούτου, 15 ἀνέκδοτα γράμματα τοῦ μεγάλου Ἑπτανήσιου πατριώτη καὶ ποιητῆ, γραμμένα σὲ γαλλικὴ γλώσσα (Octave Merlier, *Quinze lettres françaises de Valaotitis,* Athènes 1956)[2]. Οἱ ἐπιστολὲς αὐτὲς ἀνήκουν χρονικὰ στὴν περίοδο 1848 - 1878. Τρία ἀπὸ τὰ γράμματα τοῦ Βαλαωρίτη (τὰ ὑπ' ἀριθ. 13, 14 καὶ 15) ἀπευθύνονται στὸν Γάλλο ἑλληνιστὴ Marquis de Queux de Saint - Hilaire (1837 - 1889), ὁ ὁποῖος προλόγισε τὰ *Poèmes patriotiques* τοῦ Βαλαωρίτη, ποὺ ἐκδόθηκαν τὸ 1883 στὸ Παρίσι (σὲ μετάφραση Jean Blancard).

7. Τὸ ἔτος 1957, ποὺ ἔκλεινε τὰ ἑκατὸ χρόνια ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ (1798 - 1857), καθιερώθηκε ὡς ἔτος πανηγυρισμοῦ καὶ ἔλαβε τὴν ὀνομασία: «ἔτος Σολωμοῦ». Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτή, ἐνισχυμένην καὶ ἀπὸ τὴν πρόσφορη ἀπόσταση ποὺ δημιουργοῦσε μία ὁλόκληρη ἑκατονταετία, τὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ ἦταν φυσικὸ νὰ προκαλέση καινούριες ἀποτιμήσεις καὶ ἡ σολωμικὴ βιβλιογραφία νὰ ἐμπλουτισθῆ μὲ ἕναν σημαντικὸ ἀριθμὸ νέων δημοσιευμάτων. Τὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτοῦτο τῶν Ἀθηνῶν, συμμετέχοντας στὸν τότε πανηγυρισμό, ὀργάνωσε τὴν περί-

---

1. Βλ. Peter Bien, Nikos Kazantzakis. A check list of primary and secondary works supplementing the Katsimbalis bibliography, περιοδ. «Μαντατοφόρος» (Birmingham), τεῦχ. 5 (Νοέμβριος 1974), σ. (40), ἀριθ. 282 (πρβλ. καὶ σ. (16), ἀριθ. 61, ὅπου γιὰ τὸν μεταφρασμένο ἑλληνικὰ πρόλογο τοῦ Merlier στὴν ἔκδοση τῆς *Ἀσκητικῆς* τοῦ 1955 ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις «Σύμπαν»). Ἰδιαίτερα σημειώνω ἐδῶ τὶς ἀναδημοσιεύσεις τοῦ προλόγου τοῦ Merlier στὴ «Νέα Ἑστία»: τόμ. 52 (1952), σσ. 1337 - 1345 (σὲ μετάφραση Ἀνδρέα Ἀνδρεοπούλου). — Ἔτος ΛΓ' - 1959, τόμ. 66, τεῦχ. 779 [Ἀφιέρωμα στὸν Καζαντζάκη], Ἀθῆναι, 25. 12. 1959, σσ. 96 - 105 (σὲ μετάφραση Γιώργου Πράτσικα). — Ἔτος ΜΕ' - 1971, τόμ. 90, τεῦχ. 1067 [Ἀφιέρωμα «Ὁ Καζαντζάκης ὅπως τὸν εἶδαν οἱ ξένοι»], Ἀθῆναι, Χριστούγεννα 1971, σσ. 124 - 134 (ἀναδημοσίευση τῆς μετάφρασης τοῦ Γ. Πράτσικα).

2. Γιὰ τὶς παραπάνω ἐργασίες τοῦ Merlier βλ. τὸν τόμο τῆς Ἑταιρείας Λευκαδικῶν Μελετῶν: Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης, ὁ ἁρματωλὸς τῆς λύρας, 1824 - 1879. Βίος, ἔργα, ἀνθολογία, κριτική, εἰκόνες, βιβλιογραφία. Σύνθεση - ἐπιμέλεια Γεράσιμος Γρηγόρης. Ἀθήνα 1975, σ. 158.

φημη «Ἔκθεση Σολωμοῦ», στὴν ὁποία συμπεριέλαβε χειρόγραφα ἔργων τοῦ ποιητῆ καὶ πίνακες σχετικοὺς μὲ τὸν γεωγραφικὸ χῶρο τῶν Ἑπτανήσων καὶ ἰδιαίτερα τῆς Ζακύνθου, τὸ οἰκογενειακὸ καὶ τὸ σύγχρονό πνευματικὸ περιβάλλον τοῦ Σολωμοῦ (προσωπογραφίες Ἑλλήνων καὶ ξένων φίλων του), ἐνθύμια ἀπὸ τὶς ἱστορικὲς τύχες τῆς Ἑπτανήσου (ἀπὸ τὶς διάφορες ξένες κατοχές), εἰκόνες ποὺ σχετίζονται μὲ πρόσωπα ποὺ ἀναφέρονται μέσα στὰ ἔργα του, ἐκδόσεις ἔργων τοῦ Σολωμοῦ καὶ δημοσιεύματα σχετικὰ μὲ τὰ ἔργα αὐτά, εἰκόνες ἐμπνευσμένες ἀπὸ τὰ ποιήματά του κ.ἄ.π. Τῆς πολύτιμης αὐτῆς ἔκθεσης —ἡ ὁποία, ὅπως καὶ ἡ ἀντίστοιχή της γιὰ τὸν Βαλαωρίτη, προωθήθηκε καὶ σὲ ἄλλες ἑλληνικὲς πόλεις— ὁ Merlier δημοσίευσε τὸν κατάλογο: *Exposition du centenaire de Solomos,* Athènes 1957 (Institut Français d' Athènes).

Ἐξάλλου, στὴν ἔμπνευση τοῦ ἴδιου τοῦ Merlier ὀφείλεται καὶ ἡ ἔκδοση: *Solomos Éloge de Foscolo et autres textes,* traduits de l' italien par Joseph Peretti et présentés par Octave Merlier. Athènes 1957 (Collection de l' Institut Français d' Athènes, 104)[1], ὅπου δημοσιεύονται ὁρισμένα ἰταλικὰ πεζὰ ἔργα τοῦ Σολωμοῦ, μεταφρασμένα στὰ γαλλικὰ ἀπὸ τὸν ὑφηγητὴ Peretti, μὲ κατατοπιστικὴ εἰσαγωγὴ τοῦ Merlier γιὰ τὸ ἔργο γενικότερα τοῦ Σολωμοῦ καὶ ἰδίως γιὰ τὰ κείμενα ποὺ περιλαμβάνει ὁ τόμος[2].

Ἀλλὰ ὁ θαυμασμὸς τοῦ Γάλλου νεοελληνιστῆ γιὰ τὸ πρόσωπο καὶ τὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ δὲν σταματάει στὰ παραπάνω ἔργα. Ἂν δηλαδὴ στὴν πραγματοποίηση τῆς "Exposition Solomos" καὶ στὴν ἔκδοση τοῦ "Elogio di Ugo Foscolo" [1827] («Ἐγκώμιο γιὰ τὸν Οὔγο Φόσκολο») ὑπῆρξε ὁ ἐμπνευστής, ὁρισμένες ἄλλες ἐργασίες του (κάποιες ἀπὸ αὐτὲς δημοσιεύθηκαν ἤδη, ἄλλες πρόκειται νὰ ἐμφανισθοῦν σύντομα καὶ μερικὲς βρέθηκαν στὰ κατάλοιπά του ἄρτιες ἢ μισοτελειωμένες) δείχνουν πόσο βαθιὰ μελετοῦσε ὁ Merlier τὸ σολωμικὸ ἔργο. Ἔτσι, τὸ 1965 στὸ Γ΄ Πανιόνιο Συνέδριο, καὶ μετὰ τὴν δημοσίευση ἀπὸ τὸν Λίνο Πολίτη τῶν *Αὐτογράφων Ἔργων* τοῦ Σολωμοῦ (τόμ. Α΄ - Β΄, Θεσσαλονίκη 1964), ἔκαμε μιὰν ἀνακοίνωση μὲ ὑποδειγματικὲς ἑρμηνευτικὲς παρατηρήσεις πάνω σὲ χειρόγραφες σημειώσεις καὶ στοχασμοὺς τοῦ Σολωμοῦ[3].

Ἕνα ἄλλο ἔργο τοῦ Σολωμοῦ ποὺ προκάλεσε τὴν προσοχὴ τοῦ Merlier καὶ τὸν ἀπασχόλησε ἰδιαίτερα στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του ἦταν τὸ δυνατὸ σατιρικὸ πεζογράφημα *Ἡ γυναίκα τῆς Ζάκυθος.* Ἀπὸ ἄμεση ἐπικοινωνία, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πληροφορίες τρίτων, μαθαίναμε ὅτι ὁ Γάλλος με-

1. Τὸ ἴδιο ἔργο ξαναδημοσιεύθηκε ἀπὸ τὶς Éditions Filelfo, Tolentino 1966.

2. Περισσότερα γιὰ τὴν ἔκδοση αὐτὴ βλ. στὴν βιβλιοκρισία τοῦ Λίνου Πολίτη («Ἑλληνικά», τόμ. 16 (1958 - 1959), σσ. 423 - 425).

3. Βλ. Octave Merlier, Σημειώσεις καὶ στοχασμοὶ τοῦ Σολωμοῦ, «Πρακτικὰ Τρίτου Πανιονίου Συνεδρίου» [23 - 29 Σεπτεμβρίου 1965], τόμ. Β΄, ἐν Ἀθήναις 1969, σσ. 113 - 118.

λετητὴς σὲ προσεχῆ ἐργασία του θὰ ἀποδείκνυε ὅτι *Ἡ γυναίκα τῆς Ζάκυθος* εἶναι ἔργο ὁλοκληρωμένο (καὶ ὄχι ἀποσπασματικό), ὅτι εἶχε καταλήξει στὸ ἐντυπωσιακὸ συμπέρασμα πὼς ὑπάρχει λογικὸς εἱρμὸς ποὺ συνδέει τὰ γνωστὰ ἀποσπάσματα τοῦ ἔργου μὲ τὰ μεταγενέστερα σημειώματα τοῦ ποιητῆ καὶ ὅτι σύντομα θὰ ἔδινε νέα κριτικὴ ἔκδοση τοῦ ἔργου μὲ ἐνσωματωμένα τὰ σημειώματα στὸ βασικὸ κείμενο τῆς *Γυναίκας τῆς Ζάκυθος*. Ἡ συσχέτιση καὶ ἡ ἑνοποίηση τοῦ κειμένου καὶ τῶν σημειωμάτων θὰ ἀποτελοῦσε τὴν μεγάλη ἐκδοτικὴ πρωτοτυπία τοῦ Merlier. Ἡ ἐκδοτικὴ διαδικασία προχωροῦσε κανονικά, ὅταν ὁ θάνατος βρῆκε τὸν Merlier στὶς 24. 7. 1976. Λίγες μέρες ἀργότερα, καὶ μὲ τὴν φροντίδα τοῦ παλαιοῦ συνεργάτη καὶ φίλου του κ. Νεοκλῆ Κουτούζη, ἐκτέθηκαν στὶς προθῆκες τῶν βιτρινῶν τοῦ ἰσογείου τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου (ὅπου συνήθως γίνονται οἱ διάφορες ἐκθέσεις ζωγραφικῆς, γλυπτικῆς κλπ.) ἀντίτυπα τῶν ἔργων τοῦ Γάλλου νεοελληνιστῆ. Ἀνάμεσά τους καὶ τὰ τυπογραφικὰ δοκίμια λίγων σελίδων τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Merlier στὴν ἀναμενόμενη ἔκδοση τῆς *Γυναίκας τῆς Ζάκυθος* μαζὶ μὲ τὸ ἐσώφυλλο, ὅπου ἀναγράφονταν τὰ ἑξῆς: *Solomos La Vision Prophétique du Moine Dionysios ou La Femme de Zante.* Anastylose de l' œuvre - Introduction - Traduction - Commentaires par Octave Merlier. Société d' Édition Les Belles Lettres, Paris 1976 [sic] (Collection Connaissance de la Grèce. Directeur: Octave Merlier). Σύμφωνα μὲ πληροφορίες τοῦ κ. Κουτούζη καὶ τῆς ἐπίσης συνεργάτιδας τοῦ Merlier δας Ἑλένης Παπανικολάου, ὁ ἀείμνηστος Γάλλος μελετητὴς τοῦ Σολωμοῦ εἶχε κατορθώσει νὰ ὁλοκληρώση τὸ ἔργο αὐτὸ καὶ πρέπει νὰ ἀναμένεται ἡ κυκλοφόρησή του, τὴν ὁποία ὁ ἴδιος εἶχε προγραμματίσει γιὰ τὸ 1976. Ἔλειψαν ὅμως οἱ δικές του ἄμεσες φροντίδες καὶ φυσικὰ ἡ ἐμφάνιση τοῦ ἔργου καθυστερεῖ.

Τέλος, συνδυάζοντας τὰ ἐκδοτικὰ σχέδια ποὺ ὁ Merlier εἶχε ἀναγγείλει στοὺς τελευταίους τόμους τοῦ περιοδικοῦ του "Études Néo - Helléniques" (γιὰ τὴν σειρὰ "Connaissance de la Grèce", ποὺ ὁ ἴδιος ἵδρυσε τὸ 1961) μὲ ὅσα στοιχεῖα μᾶς ἔδωσε ἡ δα Παπανικολάου, ἡ ὁποία τακτοποιεῖ τώρα τὰ κατάλοιπα τοῦ Merlier, γνωρίζουμε ὅτι πρόκειται νὰ ἐκδοθοῦν καὶ τὰ ἔργα: *Solomos Lettres.* Traduites et présentées par Octave Merlier [100 γράμματα]. —*Solomos: L' homme. L' œuvre.* Par O. Merlier [σὲ χειρόγραφο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἴσως λείπει τὸ τελευταῖο μέρος. Καὶ στὴν κατάσταση ὅμως ποὺ βρίσκεται ἀποτελεῖ μιὰν ὁλοκληρωμένη ἐργασία]. —Ὁ Merlier εἶχε ἐπίσης ἑτοιμάσει καὶ ἕνα *Λεύκωμα* μὲ φωτογραφίες ἀπὸ τὴν ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ (μαζὶ μὲ τὶς λεζάντες τους, χωρὶς ὅμως κανένα ἄλλο συνοδευτικὸ κείμενο)[1].

---

1. Εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ ἐδῶ τὴν δα Ἑλένη Παπανικολάου καὶ τὸν κ. Νεοκλῆ Κουτούζη γιὰ τὶς πολύτιμες πληροφορίες ποὺ μοῦ ἔδωσαν γιὰ τὸ ἄρθρο μου αὐτό.

8. Ἀλλὰ τὸν Merlier ἐνδιαφέρουν ἐξίσου καὶ τὸν συγκινοῦν τὰ σύγχρονα ἑλληνικὰ κείμενα. Ἔτσι, τὸ 1970 κυκλοφορεῖ τὴν γαλλικὴ μετάφραση τῆς νουβέλας τοῦ Κωστῆ Μπαστιᾶ (1901 - 1973) «Καπετὰν Ἀγγελῆς»: *Captain' Anghélis.* Traduit du grec par Octave Merlier. Éd. Ekdotiki d' Athènes, Athènes 1970.

9. Τὸν ἑπόμενο χρόνο (1971) ἐκδίδεται στὸ Παρίσι ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις Nagel γαλλικὴ μετάφραση τοῦ ἔργου τοῦ Κωνσταντίνου Τσάτσου *Ἡ κοινωνικὴ φιλοσοφία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων* [1938] *(La philosophie sociale des Grecs anciens),* ποὺ ἐκπονήθηκε ἀπὸ τὸν Merlier μὲ τὴν συνεργασία τοῦ Fernand Duisit[1], ἐνῶ στὶς "Études Néo - Helléniques" (τόμ. IV, 1973, σσ. 5 - 44) δημοσιεύεται τὸ ἑλληνικὸ κείμενο καὶ ἡ γαλλικὴ μετάφραση τοῦ ποιήματος (= τῆς μικρῆς ποιητικῆς συλλογῆς) *Ἔλεγος* (1971), ποὺ ἀφιέρωσε ἡ Ἰωάννα Τσάτσου στὸν ἀδελφό της Γιῶργο Σεφέρη. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Γιώργου Σεφέρη (1900 - 1971) μελέτησε ὁ Γάλλος νεοελληνιστής. Στὸ μεγάλο τεῦχος ποὺ ἀφιέρωσε τὸ περιοδικὸ «Νέα Ἑστία» στὸν ποιητὴ τῆς *Στροφῆς,* ὁ Merlier συνεργάσθηκε μὲ ἕνα ἐκτενὲς καὶ περιεκτικὸ ἄρθρο, ὅπου ἐξετάζεται σφαιρικὰ τὸ ἔργο τοῦ Ἕλληνα ποιητῆ στὴν σχέση του μὲ τὴν ἑλληνικὴ παράδοση[2]. Τέλος, ἐντελῶς πρόσφατα κυκλοφόρησε στὸ Παρίσι (ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις "Les Belles Lettres" καὶ στὴν σειρὰ "Collection Connaissance de la Grèce"), σὲ γαλλικὴ μετάφραση τοῦ Merlier, καὶ τὸ βιβλίο τοῦ Κ. Τσάτσου *Διάλογοι σὲ Μοναστήρι* (Οἱ ἐκδόσεις τῶν Φίλων, Ἀθήνα 1974): *Dialogues au Monastère* (1976)[3].

10. Τὸ ἔργο ὅμως μὲ τὸ ὁποῖο ὁ Merlier θὰ βοηθήση ἰδιαίτερα στὴν προβολὴ καὶ τὴν διάδοση τῆς σύγχρονης ἀφηγηματικῆς πεζογραφίας στὸν ξένο κόσμο, εἶναι μία ἀξιόλογη «Ἀνθολογία ἑλληνικοῦ διηγήματος»: *Nouvelles Grecques.* Vingt - neuf récits de vingt - trois auteurs grecs contemporains. Choix, introduction et notices biographiques d' Octave Merlier. Éditions Klincksieck, Paris 1972 (σχῆμα 8ο, σσ. 320). Πρόκειται γιὰ 29

---

1. Τὰ κεφάλαια III, IV καὶ V τοῦ βιβλίου, σὲ γαλλικὴ μετάφραση F. Duisit, πρωτοδημοσιεύθηκαν στὸ περιοδικὸ "Revue des Études Néo - Helléniques", τόμ. I (1968), σσ. 131 - 182.

2. Octave Merlier, Ὁ Γιῶργος Σεφέρης καὶ ὁ Ἑλληνισμός, (Μετάφρ. Ξεν. Ι. Καράκαλος), «Νέα Ἑστία», ἔτος ΜΣΤ' - 1972, τόμ. 92, τεῦχ. 1087, Ἀθῆναι 15 Ὀκτωβρίου 1972, σσ. 1407 - 1419. Τὸ ἄρθρο αὐτό, ποὺ ἀποτελεῖ τὴν ὁμιλία τοῦ Merlier στοὺς ἀκροατές του τοῦ Aix - en -Provence καὶ τῆς Marseille (μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἀπονομῆς τοῦ βραβείου Νόμπελ στὸν Σεφέρη τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1963), πρωτοδημοσιεύθηκε γαλλικὰ (Octave Merlier, George Seferis et l' Hellénisme, "Études Néo - Helléniques", τόμ. III (1971 - 1972), σσ. 19 - 40).

3. Γιὰ τὸ βιβλίο αὐτὸ δημοσιεύθηκε εὐνοϊκὴ κριτικὴ ἀπὸ τὸν Γάλλο ἀκαδημαϊκὸ Jean Guitton, στὸ γνωστὸ περιοδικὸ "Revue des Deux Mondes", τεῦχος Ἀπριλίου 1977, σσ. 10 - 14.

διηγήματα 23 Ἑλλήνων συγγραφέων τοῦ 19ου καὶ τοῦ 20οῦ αἰώνα (Ἰακώβου Πολυλᾶ, Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη, Κωστῆ Παλαμᾶ, Ἰωάννου Κονδυλάκη, Ἄγγελου Σημηριώτη, Κώστα Χατζόπουλου, Νίκου Καζαντζάκη, Στράτη Μυριβήλη, Γ. Ἀθανασιάδη - Νόβα, Τατιάνας Σταύρου, Ἔλλης Ἀλεξίου, Ἠλία Βενέζη, Ἀνδρέα Καρκαβίτσα, Ἀργύρη Ἐφταλιώτη, Γεωργίου Δροσίνη, Κωνσταντίνου Θεοτόκη, Ζαχαρία Παπαντωνίου, Γαλάτειας Καζαντζάκη, Γιώργου Θεοτοκᾶ, Θανάση Πετσάλη - Διομήδη, Ἰουλίας Ἰατρίδη, Πέτρου Γλέζου καὶ Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου). Οἱ μεταφράσεις τῶν ἑλληνικῶν κειμένων ἔγιναν ἀπὸ 17 δόκιμους Γάλλους μεταφραστές, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους καὶ ὁ Merlier, ὁ ὁποῖος ἀντιπροσωπεύεται μὲ τὴ μετάφραση τῆς «Σταχομαζώχτρας» τοῦ Παπαδιαμάντη. Ὅπως ἐξηγεῖ καὶ ὁ τίτλος τῆς «Ἀνθολογίας», τὴν ἐκλογὴ τῶν διηγημάτων τῆς παραπάνω συλλογῆς ἔκαμε ὁ ἴδιος ὁ Merlier, ἀπὸ τὸν ὁποῖον γράφτηκαν ἐπίσης ἡ εἰσαγωγὴ καὶ οἱ βιογραφικὲς σημειώσεις γιὰ τοὺς ἀνθολογουμένους.

11. Λίγους μῆνες πρὶν ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ Merlier, ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις "Les Belles Lettres" τοῦ Παρισιοῦ κυκλοφόρησε στὰ γαλλικὰ ἕνας κομψὸς τόμος 232 σελίδων μὲ 17 διηγήματα τοῦ Πέτρου Χάρη: *Pétros Charis Avant l' aube et autres récits.* Nouvelles traduites par Octave Merlier. Société d' Édition Les Belles Lettres, Paris 1976 (Collection Connaissance de la Grèce)[1]. Ὁ τόμος συγκεντρώνει τὰ διηγήματα: «Παλικαριοῦ χορός», «Φῶτα στὸ πέλαγος», «Πρὶν ἀπὸ τὴν αὐγή», «Στὸ σκοτάδι καὶ στὸν ἔρωτα», «Ἡ τελευταία νύχτα τῆς γῆς», «Μὲ τὸ δάχτυλο στὴ σκανδάλη», «Ὅταν οἱ ἅγιοι κατεβαίνουν στὴ γῆ», «Ὁ κατάσκοπος», «Οἱ πράσινοι καὶ οἱ κόκκινοι», «Ἕνας φαρμακοποιὸς ἢ μιὰ ἐγγραφή», «Πρῶτος θάνατος», «Μόνοι ἀνάμεσα σ' εὐτυχεῖς», «Δρόμος 100 μέτρων», «Γύρω ἀπὸ μιὰ τριανταφυλλιά», «Ἡ ἐρημιὰ ποὺ ἔγινε πολιτεία», «Τὰ ἄσπρα κεριὰ» καὶ «Τριάντα ἐννέα κι ὀχτώ», ὁρισμένα ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶναι ἀπὸ τὰ ὡραιότερα κείμενα τῆς ἀφηγηματικῆς μας πεζογραφίας.

Τὸ παραπάνω βιβλίο ἀποτελεῖ τὴν συνέχεια καὶ τὸ συμπλήρωμα τῶν *Nouvelles Grecques* καὶ ὅπως παρατηρεῖ ὁ Γάλλος μεταφραστής: "Les 'Nouvelles Grecques', c' était la Grèce dans l' espace et le temps. Les 'Nou-

1. Γιὰ τὴ μεταφραστικὴ αὐτὴ ἐργασία τοῦ Merlier καὶ γιὰ τὰ 17 διηγήματα τοῦ Πέτρου Χάρη δημοσιεύθηκε πρόσφατα εὐμενὴς κριτικὴ στὸ φιλολογικὸ παράρτημα "Le Monde des Livres" τῆς παρισινῆς ἐφημερίδας "Le Monde" (6. 5. 1977, σ. 24)· τὸ κείμενο τῆς κριτικῆς φέρει τὴν ὑπογραφὴ D. A. (βλ. «Νέα Ἑστία», τόμ. 101 (1977), σ. 818, ὅπου καὶ ἑλληνικὴ μετάφραση τοῦ γαλλικοῦ κειμένου τῆς "Le Monde"). Εὐνοϊκὲς ἐπίσης κρίσεις γιὰ τὸ ἴδιο βιβλίο δημοσιεύθηκαν καὶ στὰ "Nouvelles Littéraires" τοῦ Παρισιοῦ (στὸ φύλλο τῆς 16 - 23 Ἰουνίου 1977), τὶς ὁποῖες ὑπογράφει ὁ Dimitris T. Analis (πρβλ. «Νέα Ἑστία», τόμ. 102 (1977), σ. 958).

velles' de Pétros Charis c' est l' universel humain dans l' espace et le temps grecs" (σ. 14)[1]. Ἡ μετάφραση τῶν διηγημάτων συνοδεύεται ἀπὸ δύο κατατοπιστικοὺς προλόγους. Ὁ πρῶτος πρόλογος (σσ. 7 - 10) εἶναι ἕνα βιο - βιβλιογραφικὸ σημείωμα γιὰ τὸν συγγραφέα τῆς *Μεγάλης νύχτας*[2], ἐνῶ ὁ δεύτερος (σσ. 11 - 14) ἀποτελεῖ μιὰ γενικότερη ἀποτίμηση τοῦ διηγηματογραφικοῦ ἔργου τοῦ Πέτρου Χάρη[3].

* * *

Ἀλλὰ ἡ προσφορὰ τοῦ Octave Merlier στὰ νεοελληνικὰ γράμματα δὲν περιορίζεται στὶς παραπάνω μόνο ἐργασίες, ὅπου ὁ Γάλλος φιλόλογος ἀντιμετωπίζει ἱστορικὰ καὶ κριτικὰ τὰ κείμενα τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνικῆς (καὶ γενικότερα πνευματικῆς) παραγωγῆς. Ἡ δεύτερη περίοδος τῆς θητείας του στὴν διεύθυνση τοῦ Institut Français d' Athènes (1945 - 1961), ἡ ὁποία χαρακτηρίζεται ὡς ἡ δημιουργικότερη γιὰ τὸν ἴδιο καὶ ἡ λαμπρότερη γιὰ τὸ Ἵδρυμα, συνδέεται καὶ μὲ τὴν γενικότερη πολιτισμικὴ συμβολὴ τοῦ Γάλλου νεοελληνιστῆ, ἡ ὁποία ἀνέδειξε τὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτοῦτο σὲ ἀληθινὸ Κέντρο πνευματικῆς ἀκτινοβολίας. Ἐδῶ λ.χ. πρέπει νὰ ἐξαρθοῦν ἰδιαίτερα οἱ ἑπόμενες δραστηριότητες τοῦ Merlier:

1. Ἡ καθιέρωση τῆς σειρᾶς "Collection de l' Institut Français d' Athènes", στὴν ὁποία ἐμφανίσθηκαν καὶ ἀξιόλογες ἐκδόσεις ποὺ ἀναφέρονται σὲ θέματα τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας. Εἰδικότερα, στὴν σειρὰ αὐτὴ δημοσιεύθηκαν ἐκδόσεις πρωτότυπων ἑλληνικῶν λογοτεχνικῶν ἔργων (μερικὲς φορὲς καὶ μὲ δόκιμες γαλλικὲς μεταφράσεις), αὐτοτελεῖς γαλλικὲς μεταφράσεις νεοελληνικῶν λογοτεχνημάτων (Σολωμός, Καζαντζάκης, Σεφέρης κ. ἄ.) καὶ νεοελληνικὲς μεταφράσεις γαλλικῶν ἔργων (Descartes, Montaigne, Rabelais κ. ἄ.), ἐπιστημονικὰ ἔργα ποὺ ἀνάγονται σὲ διάφορους τομεῖς τῆς νεοελληνικῆς πνευματικῆς ζωῆς (τῆς φιλολογίας, τῆς ἱστορίας, τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, τῆς λαογραφίας, τῆς ἱστορίας τῆς νεο-

---

1. Καὶ σὲ ἑλληνικὴ μετάφραση: «Τὰ "Ελληνικὰ Διηγήματα' ἦταν ἡ Ἑλλάδα μέσα στὸ χῶρο καὶ στὸ χρόνο. Τὰ 'Διηγήματα' τοῦ Πέτρου Χάρη εἶναι ἡ ἀνθρωπιὰ μέσα στὸν ἑλληνικὸ χῶρο καὶ χρόνο» (ὅπου στὴ μεθεπόμενη ὑποσημείωση, σ. 155· πρβλ. Ἀπόστολου Σαχίνη, Τετράδια κριτικῆς, «Νέα Ἑστία», τόμ. 101 (1977), σ. 744β).

2. Τὸ σημείωμα αὐτὸ πρωτοδημοσιεύθηκε στὸ περιοδικὸ "Études Néo - Helléniques", τόμ. III (1971 - 1972), σσ. 68 - 69. Στὶς σσ. 73 - 78 τοῦ ἴδιου τόμου γαλλικὴ μετάφραση (ἀπὸ τὸν Merlier) τοῦ διηγήματος τοῦ Πέτρου Χάρη «Φῶτα στὸ πέλαγος» ("Lumières sur la mer"), ποὺ συμπεριλήφθηκε, ὅπως εἴδαμε, καὶ στὸν συλλογικὸ τόμο τῶν 17 διηγημάτων.

3. Ὁ δεύτερος πρόλογος καὶ σὲ ἑλληνικὴ μετάφραση: Octave Merlier (Μετάφρ. Καίτης Μπαχαρίου), Πέτρος Χάρης ὁ διηγηματογράφος. (Πρόλογος στὴ γαλλικὴ ἔκδοση «Πρὶν ἀπὸ τὴν αὐγή»), περιοδ. «Πνευματικὴ Κύπρος», Χρονιὰ ΙΣΤ', Ἀριθ. 185 - 187 (Φλεβάρης - Ἀπρίλης 1976) [Ἀφιέρωμα στὸν Πέτρο Χάρη], σσ. 153 - 155.

ελληνικῆς λογοτεχνίας, τῆς τέχνης: μουσική, ζωγραφική κλπ.)[1]. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν ὁ Γάλλος φιλέλληνας φρόντισε γιὰ τὴν παράλληλη προβολὴ τῶν ἔργων τῆς σύγχρονης ἑλληνικῆς λογοτεχνικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς παραγωγῆς στὸ ἐξωτερικὸ καὶ ὁρισμένων κλασικῶν γαλλικῶν κειμένων στὴν Ἑλλάδα.

2. Ἡ σύσταση τοῦ «Ἀναλυτικοῦ Δελτίου τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιογραφίας» *(Bulletin Analytique de Bibliographie Hellénique,* 1946 κἑ.), τὸ ὁποῖο μᾶς προσφέρει ἀναλυτικὴ ἀναγραφὴ (μετὰ ἀπὸ κατάταξη σὲ εἴδη καὶ κλάδους) τῶν ἑλληνικῶν αὐτοτελῶν καὶ περιοδικῶν δημοσιευμάτων μὲ περιλήψεις στὰ γαλλικά[2]. Μὲ τὸ τέλειο αὐτὸ βιβλιογραφικὸ ὄργανο ὁ Merlier συνετέλεσε στὸ νὰ γίνῃ περισσότερο γνωστὴ στοὺς ξένους ἐπιστημονικοὺς κύκλους ἡ πνευματικὴ παραγωγὴ τῆς χώρας μας καὶ βοήθησε σημαντικὰ καὶ τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα στὴν Ἑλλάδα καὶ στὸ ἐξωτερικό[3]. Τὸ ***Bulletin*** ἐξακολουθεῖ νὰ ἐκδίδεται ἕως σήμερα ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψη τοῦ διευθυντῆ καὶ ἀρχισυντάκτη του κ. Νεοκλῆ Κουτούζη (ὁ τόμος XXXII, ποὺ ἐκδόθηκε τὸ 1976, καλύπτει χρονικὰ τὸ βιβλιογραφικὸ ἔτος 1971).

3. Ἡ ἵδρυση τυπογραφείου στὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτοῦτο Ἀθηνῶν, μὲ τὸ ὁποῖο βοήθησε ἀποφασιστικὰ στὴν θεραπεία τοῦ ἐκδοτικοῦ τομέα τοῦ Ἱδρύματος (ἐκδόσεις τῆς σειρᾶς "Collection de l' Institut Français d' Athènes" κλπ.), πολλαπλασιάζοντας συγχρόνως τὸν ἀριθμὸ καὶ βελτιώνοντας τὴν ποιότητα τῶν ἐκδόσεων.

Μὲ τὴν θητεία τοῦ Merlier στὴν διεύθυνση τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου καὶ κατὰ τὴν ἴδια περίοδο συνδέονται καὶ κάποιες ἄλλες ἐνέργειές του, ποὺ ἐξαίρουν ἐπίσης ἰδιαίτερα τὴν ἀνθρώπινη πλευρά του καὶ τὰ φιλελληνικά του αἰσθήματα. Μεταπελευθερωτικὰ ὁ Merlier συνετέλεσε στὴν ἀνασύνδεση τῶν ἑλληνογαλλικῶν πνευματικῶν σχέσεων καὶ ἔστειλε στὸ ἐξωτερικὸ μὲ ὑποτροφίες τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως ἕναν σημαντικὸ ἀριθμὸ ἐκλεκτῶν πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ τόπου, ποὺ γιὰ λόγους πολιτικοὺς δὲν εἶχαν τὴν ἔγκριση καὶ ὑποστήριξη τοῦ ἐπίσημου Ἑλληνικοῦ Κράτους. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ (ἐπιστήμονες καὶ καλλιτέχνες) ἢ παρέμεναν στὸ ἐξωτερικό, ἀναπτύσσοντας ἀξιόλογη δράση, ἢ ἐπιστρέφοντας ἔβρισκαν στέγη στὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτοῦτο[4].

---

1. Πρβλ. Μ. Β. Σακελλαρίου, ὅ. π., σ. 1091 καὶ Δημ. Λουκάτου, [Ἐπικήδειος λόγος στὸν Octave Merlier], αὐτόθι, σ. 1093.

2. Πρβλ. Μ. Β. Σακελλαρίου, ὅ. π.

3. Πρβλ. Δημ. Λουκάτου, ὅ. π.

4. Πρβλ. Μ. Β. Σακελλαρίου, ὅ. π., σσ. 1090 - 1091 (ὅπου καὶ ὀνόματα) καὶ Δημ. Λουκάτου, ὅ. π.

Ἐξάλλου, στὸν φιλελληνισμὸ τοῦ Merlier προσγράφεται καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι συμπαραστάθηκε στὸ ἔργο τῆς ἐμπνευσμένης συντρόφου του, μουσικολόγου κ. Μέλπως Λογοθέτη - Merlier, ἐνισχύοντας ἠθικὰ καὶ οἰκονομικὰ (μὲ χρήματα τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου ἢ μὲ χρήματα ποὺ ἐξοικονομοῦσε ἀπὸ τὴν Γαλλία) τὰ δύο Ἱδρύματα ποὺ εἶχε δημιουργήσει ἡ ἴδια, δηλαδὴ τὸ «Μουσικὸ Λαογραφικὸ Ἀρχεῖο» (1930 κἑ.) καὶ τὸ «Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν» (1931 κἑ.). Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν ἀντιμετωπίζονταν ἀνετώτερα τὰ προβλήματα ποὺ ἀπασχολοῦσαν τὰ Ἱδρύματα αὐτά, στὴν προσπάθειά τους νὰ καταγραφῆ ὁλόκληρος ὁ ζωντανὸς προφορικὸς πλοῦτος καὶ νὰ περισωθοῦν τὰ ἱστορικὰ μνημεῖα ποὺ κινδύνευαν νὰ χαθοῦν. (Ἀπὸ τὰ τελευταῖα αὐτὰ πολλὰ ἐκδόθηκαν ἀπὸ τὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτοῦτο)[1].

Στὸ ἔντονο ἐνδιαφέρον τοῦ Merlier γιὰ τὰ μνημεῖα τοῦ λαϊκοῦ μας λόγου ὀφείλονται καὶ δύο ἄλλες μεταφράσεις του. Τὸ 1951 ἐκδίδονται καὶ γαλλικὰ οἱ *Παροιμίες τῶν Φαράσσων* τῶν Δ. Λουκοπούλου καὶ Δ. Λουκάτου (ἡ ἑλληνικὴ ἔκδοση εἶχε κυκλοφορήσει τὸν ἴδιο χρόνο)[2]: Octave Merlier, *Proverbes de Farassa.* Traduits du grec d' après l' édition Loukopoulos - Loukatos. Athènes 1951 (Collection de l' Institut Français d' Athènes). Ἐξάλλου τὸ 1976 ὁ Merlier μεταφράζει στὰ γαλλικὰ τὰ «Σχόλια στὰ παραμύθια» ποὺ ἔγραψε ὁ Μ. Γ. Μερακλῆς στὸ βιβλίο τῆς Καλλιόπης Μουσαίου - Μπουγιούκου, *Παραμύθια τοῦ Λιβισιοῦ καὶ τῆς Μάκρης,* Ἀθήνα 1976 (Ἐκδόσεις Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, Διεύθυνση Μέλπως Μερλιέ)[3].

* * *

Ἀπὸ τὸ 1961 καὶ ὡς τὴν συνταξιοδότησή του (1972) ὁ Merlier ἔζησε στὴν Γαλλία, διδάσκοντας νεοελληνικὴ γλώσσα καὶ φιλολογία ὡς καθηγητὴς στὸ πανεπιστήμιο τοῦ Aix - Marseille. Ἐκεῖ ἐγκαινιάζεται ἀπὸ τὸν Merlier νέα περίοδος γιὰ τὴν ἐνίσχυση καὶ προώθηση τῶν νεοελληνικῶν φιλολογικῶν σπουδῶν στὴν Γαλλία. Ὁ Γάλλος νεοελληνιστής, πέρα ἀπὸ τὰ αὐτοτελῆ ἔργα ποὺ ἐκδίδει στὴν Ἀθήνα ἢ στὸ Παρίσι κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ (νέα σειρὰ μεταφρασμένων στὰ γαλλικὰ διηγημάτων τοῦ Παπαδιαμάντη, 1965. —«Ἀνθολογία ἑλληνικοῦ διηγήματος», 1972, γιὰ τὰ ὁποῖα βλ. παραπάνω), δραστηριοποιεῖται καὶ πρὸς ἄλλες ἀνάλογες κατευ-

1. Πρβλ. Μ. Β. Σακελλαρίου, ὅ. π., σσ. 1090 καὶ 1091 καὶ Δημ. Λουκάτου, ὅ. π.

2. Δ. Λουκοπούλου καὶ Δημ. Σ. Λουκάτου, Παροιμίες τῶν Φαράσσων, Ἀθήνα 1951 (Ἐκδόσεις Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου Ἀθηνῶν. Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, Διεύθυνση Μέλπως Μερλιέ. Καππαδοκία, ἀριθ. 57).

3. Τὸ ἑλληνικὸ κείμενο τῶν «Σχολίων» καλύπτει τὶς σσ. 251 - 277 καὶ ἡ γαλλικὴ μετάφρασή του τὶς σσ. 279 - 309 τοῦ βιβλίου.

θύνσεις καὶ τὸ πανεπιστήμιο ὅπου ἐργάζεται ἐξελίσσεται σέ λαμπρὸ Κέντρο γιὰ τὶς νεοελληνικὲς σπουδές. Διδάσκει, ὑποδεικνύει θέματα γιὰ τὴν σύνθεση διδακτορικῶν διατριβῶν, παρακολουθεῖ τὶς ἐρευνητικὲς προσπάθειες τῶν μαθητῶν του, καθιερώνει τὴν σειρὰ "Choix de textes grecs des Papyrus à nos jours", ὅπου ἐκδίδονται βοηθητικὰ κείμενα γιὰ τὴν διδασκαλία τοῦ μαθήματος τῶν νέων ἑλληνικῶν, ἱδρύει τὸ 1961 καὶ διευθύνει ὁ ἴδιος τὴν σειρὰ (τῶν ἐκδόσεων "Les Belles Lettres") "Collection Connaissance de la Grèce", ὅπου ἐκδίδονται ἢ προγραμματίζεται νὰ ἐκδοθοῦν ἀξιόλογα κείμενα[1], καὶ τὸ εἰδικὸ γιὰ τὶς νεοελληνικὲς σπουδὲς περιοδικὸ "Études Néo - Helléniques"[2], τὸ ὁποῖο κυκλοφορεῖ ὡς ὄργανο τοῦ "Centre d' Études Néo - Helléniques de la Faculté des Lettres et Scienses Humaines d' Aix".

* * *

Τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του (1972 - 1976) ὁ Merlier, ὡς ὁμότιμος πιὰ πανεπιστημιακὸς καθηγητής, τὰ ἔζησε μὲ τὴν γυναίκα του στὴν Ἀθήνα. Μολονότι προχωρημένος στὴν ἡλικία, δὲν ἐγκατέλειψε τὶς προσφιλεῖς του μελέτες καὶ ἔρευνες. Στὴν περίοδο αὐτή, ὅπως ἄλλωστε εἴδαμε, συνεχίζει τὴν ἔκδοση τοῦ περιοδικοῦ "Études Néo - Helléniques", συγκεντρώνει τὴν ὕλη τῶν ἑπόμενων τόμων του, ἐκδίδει τὸν τόμο τῶν 17 διηγημάτων τοῦ Πέτρου Χάρη (1976), μεταφράζει στὰ γαλλικὰ τὰ «Σχόλια

---

1. Σημειώνω ἐδῶ τὴν σχετικὰ πρόσφατη ἔκδοση: Thémis Siapkaras - Pitsillidès, Le Pétrarquisme en Chypre. Poèmes d' amour en dialecte chypriote d' après un manuscrit du XVIe siècle. Texte établi et traduit avec le concours de Hubert Pernot. Deuxième édition. Société d' édition Les Belles Lettres - Paris, Athènes 1957. Τὴν ἔκδοση αὐτὴ προλογίζει ὁ ἴδιος ὁ Merlier (βλ. σ. IX).

2. Ὁ πρῶτος τόμος τῶν «Νεοελληνικῶν Σπουδῶν» (1968) κυκλοφόρησε μὲ τὸν τίτλο "Revue des Études Néo - Helléniques". Ἀπὸ τὸν τόμο II (1969 - 1970) καὶ ὡς τὸν τόμο V (1974 - 1975) τὸ περιοδικὸ κυκλοφορεῖ μὲ τὸν τίτλο "Études Néo - Helléniques". Ἡ ἐπιμέλεια τῆς σύνταξης ὀφειλόταν στὸν ἴδιο τὸν Merlier, ποὺ πρὶν ἀπὸ τὸν θάνατό του εἶχε καταρτίσει τὴν ὕλη δύο ἀκόμη τόμων του (τῶν VI καὶ VII). Στὸ περιοδικὸ αὐτό, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς καθαρὰ νεοελληνικὲς μελέτες (τοῦ Merlier καὶ τῶν Γάλλων καὶ Ἑλλήνων συνεργατῶν του), δείγματα τῶν ὁποίων δώσαμε στὶς προηγούμενες σελίδες, δημοσιεύθηκαν βιβλιοκρισίες ἑλληνικῶν βιβλίων ποὺ ἀναφέρονται σὲ νεοελληνικὰ θέματα (βλ. λ.χ. τόμ. III (1971 - 1972), σσ. 80 - 111 καὶ τόμ. IV (1973), σσ. 131 - 179), νεκρολογίες γιὰ νεοέλληνες λογοτέχνες (βλ. λ.χ. τόμ. V (1974 - 1975), σσ. 7 - 20, ὅπου νεκρολογοῦνται ἡ Ναταλία Μελᾶ, ὁ Ἠλίας Βενέζης, ὁ Κωστῆς Μπαστιᾶς, ὁ Μάρκος Αὐγέρης κ. ἄ.) καὶ γιὰ Ἕλληνες καὶ ξένους νεοελληνιστὲς (βλ. λ.χ. τόμ. I (1968), σ. 3 γιὰ τὸν Fernand Duisit (1895 - 1968), τόμ. II (1969 - 1970), σσ. 7 - 9 γιὰ τὸν André Mirambel (1900 - 1970) [τὸ ἴδιο κείμενο καὶ ἑλληνικὰ στὸ «Βῆμα» τῆς 24. 6. 1970, σσ. 1 - 2] καὶ σσ. 13 - 20 γιὰ τὴν Πολύμνια Λάσκαρι: στὶς σσ. 21 - 22 δημοσιεύονται ἀποσπάσματα ἐπιστολῆς τῆς Μέλπως Merlier πρὸς τὴν Πολύμνια Λάσκαρι (1884/1886 - 1970), καὶ τόμ. III (1971 - 1972), σσ. 15 - 18 γιὰ τὴν Σοφία Ἀντωνιάδου (1895 - 1972)).

στὰ παραμύθια τοῦ Λιβισιοῦ καὶ τῆς Μάκρης», ἀγωνίζεται νὰ περατώση τὶς ἐργασίες του γιὰ τὸν Σολωμὸ (*Ἡ γυναίκα τῆς Ζάκυθος*, ἐπιστολὲς κλπ.) καὶ τὴν ἀλληλογραφία τοῦ Σικελιανοῦ, ποὺ ἀκόμη ἐκκρεμοῦσαν, καὶ παράλληλα ἐργάζεται γιὰ τὸ «Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν»[1]. Λίγο πρὶν πεθάνη, ὁ Γάλλος σοφὸς ἔδειχνε μιὰν ἀσυνήθιστη ἐκδοτικὴ δραστηριότητα. Τύπωνε σὲ τρία συγχρόνως τυπογραφεῖα! Ἴσως προαισθανόταν τὸ τέλος...

Συνοψίζοντας τὰ παραπάνω παρατηροῦμε ὅτι ἡ παρουσία γιὰ πολλὰ χρόνια τοῦ Octave Merlier στὴν διεύθυνση τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου τῶν Ἀθηνῶν στάθηκε ἐξαιρετικὰ ἐποικοδομητικὴ γιὰ τὴ νεοελληνικὴ πνευματικὴ ζωὴ καὶ τὸ νεοελληνικὸ πολιτισμὸ γενικὰ καὶ εἰδικότερα γιὰ τὴ μελέτη, προβολὴ καὶ διάδοση στὸ ἐξωτερικὸ τῶν νεοελληνικῶν γραμμάτων. Καὶ τὸ πολύμοχθο ἐκδοτικὸ ἔργο του ἀποτελεῖ σοβαρότατο κεφάλαιο τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας. Ὁ Merlier συγκέντρωνε ὅλες τὶς θετικὲς προϋποθέσεις ποὺ θὰ μπορούσαμε νὰ θεωρήσουμε ἀπαραίτητες ὄχι μόνο γιὰ ἕναν ξένο δόκιμο μεταφραστὴ καὶ μελετητὴ μεμονωμένων θεμάτων τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, ἀλλὰ γιὰ ἕναν ὁλοκληρωμένο ἐπιστήμονα νεοελληνιστή: ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πλήρη αἴσθηση τῆς γαλλικῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, τὸν χαρακτήριζε ἡ συστηματικὴ καὶ ἐκτεταμένη σπουδὴ τῶν κειμένων τῆς νεοελληνικῆς γραμματείας συνοδευμένη ἀπὸ κριτικὴν ὀξυδέρκεια, ἡ ἐξοικείωση μὲ τὴν ἑλληνικὴ γραμματεία καὶ γλωσσικὴ παράδοση στὴν συνολική τους ἱστορικὴ ἐξέλιξη, ἡ αἰσθητικὴ παιδεία καὶ ἡ γνώση τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν λογοτεχνιῶν καί, φυσικά, ἡ ἐπιστημονικὴ συνείδηση καὶ ἡ μεθοδολογικὴ ὡριμότητα. Ἂν σ' αὐτὲς τὶς ἱκανότητες προσθέσουμε τὸ κοινὸ καὶ συνεκτικό τους στοιχεῖο, ποὺ ἦταν τὸ γόνιμο πάθος του γιὰ τὴν εὐρύτερη ἀναγνώριση τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας καὶ γενικὰ τῆς πνευματικῆς φυσιογνωμίας τοῦ νεώτερου ἑλληνισμοῦ, ἔχουμε τὸν τύπο μιᾶς μοναδικὰ ὑπεύθυνης καὶ πολύτιμης προσωπικότητας.

Οἱ σύγχρονοι πνευματικοὶ ἄνθρωποι τῆς χώρας, τὰ ἀνώτατα πνευματικὰ Ἱδρύματα καὶ ἡ πολιτικὴ ἡγεσία, ἀναγνώρισαν τὸν φιλελληνισμό, τὴν ἀνθρωπιὰ καὶ τὶς πολλαπλές του ὑπηρεσίες καὶ ἐτίμησαν τὸν ἐπιστήμονα καὶ τὸν ἄνθρωπο Merlier. Συγκεκριμένα, τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1949, μὲ τὴν συμπλήρωση μιᾶς ὁλόκληρης εἰκοσιπενταετίας ἀπὸ τὴν ἄφιξή του στὴν Ἑλλάδα, Ἕλληνες φίλοι του καὶ Γάλλοι συνεργάτες του στὸ Ἰνστιτοῦτο ἀποφάσισαν νὰ τιμήσουν τὸν Merlier καὶ τὴν γυναίκα του συγκεν-

1. Τὸ 1974 ὁ Merlier ὀργανώνει στὴν Ἀθήνα μία Ἔκθεση τοῦ ἔργου τοῦ Κέντρου αὐτοῦ, τῆς ὁποίας συντάσσει ὁ ἴδιος τὸν ὀγκώδη κατάλογο (βλ. Μ. Β. Σακελλαρίου, ὅ. π., σ. 1092).

τρώνοντας σὲ εἰδικὸ τόμο τὶς συνεργασίες τους. Τελικά, ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις τοῦ Institut Français d' Athènes κυκλοφόρησαν τρεῖς ὀγκώδεις τόμοι (1956 - 1957) «Ἀναλέκτων» ("Mélanges Octave et Melpo Merlier")[1], στοὺς ὁποίους συγκεντρώθηκαν 73 μελετήματα! Ἐξάλλου, ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, ἀναγνωρίζοντας τὴν προσφορὰ τοῦ Merlier στὴν ἑλληνικὴ ἐπιστήμη, τὸν ἔκαμε ἀντεπιστέλλον μέλος της (1964). Τέλος, ἡ ἐπίσημη Ἑλλάδα μὲ τοὺς πολιτικοὺς καὶ πνευματικοὺς ἐκπροσώπους της παραβρέθηκε στὴν κηδεία του (25. 7. 1976) καὶ συνόδευσε τὸν θερμὸ φιλέλληνα στὴν τελευταία του κατοικία. Σημειώνω ἀκόμη ὅτι ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἐξέδωσε ψήφισμα ποὺ δημοσιεύθηκε στὶς ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες τῆς 29. 7. 1976, ἐνῶ τὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτοῦτο ἀπέτισε φόρο τιμῆς καὶ ἀγάπης στὴ μνήμη τοῦ Merlier, ὀργανώνοντας εἰδικὴ ἐκδήλωση τὸ βράδυ τῆς 22. 10. 1976.

Ἀπὸ τὴν ἐπισκόπηση τοῦ ἔργου τοῦ Merlier προκύπτει καὶ μιὰ διαπίστωση ποὺ διαγράφει τὴν προοπτικὴ ἑνὸς χρέους. Οἱ ἤδη πολὺ ἀξιόλογες κριτικὲς καὶ εἰδικότερα φιλολογικὲς ἐργασίες του μᾶς βεβαιώνουν ὅτι θὰ μποροῦσε νὰ πολλαπλασιάση καὶ νὰ ἀξιοποιήση στὸν μέγιστο βαθμὸ αὐτὴν τὴν ἀμεσώτερα «προσωπικὴ» συγγραφικὴ συμβολή, ἂν περιοριζόταν ἢ ἁπλῶς ἂν ἐπέμενε περισσότερο στὴν κατεύθυνση τῆς ἀπερίσπαστης μελέτης καὶ σύνθεσης καὶ ἀφιέρωνε λιγότερον χρόνο καὶ μόχθο στὸ μεταφραστικὸ ἔργο καὶ τὶς ἄλλες δραστηριότητες. Ἀλλὰ ὁ ἴδιος ἀξιολόγησε τὰ πράγματα διαφορετικά, καὶ μὲ γενναία αὐτοπαραίτηση ἔδωσε τὴν προτεραιότητα σὲ φροντίδες ποὺ ἐξυπηρετοῦν ἴσως πιὸ πρακτικὰ καὶ ἄμεσα τὸν ἀναγνώστη, τὸν Ἕλληνα καὶ ξένο νεοελληνιστή, τὴν πολιτισμικὴ διεργασία γενικά. Καὶ σὲ τελευταία ἀνάλυση, μέσα στὸ εὐρύτερο αὐτὸ πλαίσιο τῆς διακονίας ἀποκτοῦν ὀργανικότερη θέση τὰ μελετήματά του καὶ ὑπογραμμίζεται πληρέστερα ἡ σημασία τους. Ὑπολείπεται τὸ αὐτονόητο: μικρὸ ἀντιχάρισμα τῆς ἑλληνικῆς λογιοσύνης θὰ ἦταν τώρα ἡ μέριμνα (ἔπειτα ἀπὸ τὶς τόσες «ἀντίστροφες» μέριμνες τοῦ ἴδιου) νὰ συγκεντρωθοῦν σὲ αὐτοτελεῖς τόμους οἱ ἐργασίες αὐτές, ποὺ συνθέτουν καὶ τὴν ἄρτια φιλολογικὴ προσωπικότητα τοῦ Octave Merlier[2].

---

1. Ὁ πλήρης τίτλος εἶναι ὁ ἑξῆς: *Mélanges offerts à Octave et Melpo Merlier* à l' occasion du 25e anniversaire de leur arrivée en Grèce. Tome I - III, Athènes 1956 - 1957 (Collection de l' Institut Français d' Athènes, 92 - 94).

2. Ἐννοεῖται ὅτι μιὰ τέτοια συγκέντρωση θὰ πρέπει νὰ περιλάβη καὶ τὰ ἄρθρα του, τὶς εἰσαγωγές του στοὺς διαφόρους τόμους κλπ.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Bulletin Analytique de Bibliographie Hellénique. Tome VI (1945 - 1946) - XXXII (1971). Athènes 1946 - 1976. (Collection de l' Institut Français d' Athènes).

Λίνου Πολίτη, Νεοελληνικὴ Βιβλιογραφία (1950 - 1951), «Ἑλληνικά», τόμ. 13 (1954), σσ. 397 - 491 καὶ τόμ. 14 (1955), σσ. 245 - 284.

Donald C. Swanson, Modern Greek Studies in the West. A Critical Bibliography of Studies on Modern Greek Linguistics, Philology, and Folklore, in Languages other than Greek. The New York Public Library, New York 1960.

Γ. Θ. Ζώρα - Φ. Κ. Μπουμπουλίδου, Βιβλιογραφικὸν Δελτίον Νεοελληνικῆς Φιλολογίας. Τεύχη Α΄ - Ζ΄ (1959 - 1965). Ἀθῆναι 1960 - 1967.

Φ. Κ. Μπουμπουλίδου, Βιβλιογραφία Νεοελληνικῆς Φιλολογίας (τῶν ἐτῶν 1966 - 1973). [6 τεύχη]. Ἀθῆναι 1965 - 1977. [Συνεχίζει τὸ προηγούμενο].

C. Th. Dimaras - C. Coumarianou - L. Droulia, Modern Greek Culture. A Selected bibliography (in English, French, German, Italian). Athens [4]1974 [Neo - Hellenic Research Centre of the National Hellenic Research Foundation]. Ὑπάρχει καὶ γαλλικὴ ἔκδοση: Athènes 1966.

Quinze ans de bibliographie historique en Grèce (1950 - 1964) avec une annexe pour 1965. [Ἐπιμέλεια ἐκδόσεως: Ἐμμ. Ν. Φραγκίσκος]. Deuxième tirage. Athènes 1966 [Centre de Recherche Néo - Hellénique de la Fondation Royale de la Recherche Scientifique].

Cinq ans de bibliographie historique en Grèce (1965 - 1969) avec un supplément pour les années 1950 - 1964. [Ἐπιμέλεια ἐκδόσεως: Ρωξάνη Ἀργυροπούλου]. Deuxième tirage. Athènes 1970 [Centre de Recherche Néo - Hellénique de la Fondation Royale de la Recherche Scientifique].

Quatre ans de bibliographie historique en Grèce (1970 - 1973) avec un supplément pour les années 1965 - 1969. Athènes 1974 [Centre de Recherches Néo - Helléniques de la Fondation Nationale de la Recherche Scientifique, 15].

Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία (1972, 1973, 1976 Α). [Τόμοι 1 - 3]. Ἐπιμέλεια: Βιβλιογραφικὴ Ἑταιρεία Ἑλλάδος. Ἀθῆναι 1975 - 1977.

Κυρ. Ντελόπουλος, Ἑλληνικὰ βιβλία (1975 καὶ 1976). Συμβολὴ στὴν ἑλληνικὴ βιβλιογραφία. [Τόμ. 1 - 2]. Ἀθῆναι 1976 - 1977.

«Νέα Ἑστία», τόμ. 100 (1976), σσ. 1088 - 1093, ὅπου καταχωρίζονται: τὸ γενικότερο ἄρθρο τοῦ Μ. Β. Σακελλαρίου γιὰ τὸν Octave Merlier καὶ οἱ ἐπικήδειοι λόγοι τοῦ Γεωργίου Μαύρου καὶ τοῦ Δημ. Λουκάτου.